

พื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร

THE SOCIAL SPACE OF BURMESE MIGRANT WORKERS IN SAMUT SAKHON PROVINCE

อนุรักษ์ สิงห์ชัย

นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
E-mail : Singchai99@gmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
E-mail : viycha@kku.ac.th

รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
E-mail : somsr4@kku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเฉพาะกรณีศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 30 ราย ในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พื้นที่ทางกายภาพที่มีลักษณะเป็นชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า มีลักษณะการเช่าอาศัยอยู่ปะปนกับชุมชนไทยตามหอพัก บ้านเช่า อาคารที่ดัดแปลงเพื่อเช่าพักโดยมีสภาพที่แออัดและคับแคบ ในขณะที่พื้นที่ทางความคิดซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า วัดเป็นสถานที่สำคัญในการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา สำหรับพื้นที่ทางสังคมพบว่า แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามีพื้นที่ทางสังคม ดังเห็นได้จากการมีภาษาพม่าตามป้ายประชาสัมพันธ์ในโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานราชการ ธนาคาร ห้างสรรพสินค้า การเกิดร้านอาหารและร้านขายสินค้าพม่าตาม ตลาดนัด ร้านน้ำชา ร้านขายหมากซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

คำสำคัญ : พื้นที่ทางสังคม แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ชุมชนแรงงานข้ามชาติ

ABSTRACT

The purpose of this qualitative case study was to determine the social space of Burmese migrant workers in Samut Sakhon Province. The data collection was carried out through participant observation, non-participant observation, focus group discussion, and in-depth interviews. The key informants were 30 Burmese migrant workers working in Samut Sakhon area. The findings revealed that the physical characteristics of their community can be

described as rental accommodation available in Thai domestic residential communities; namely dormitory, room for rent, house for rent, and buildings renovated for rent. The migrant workers' living accommodations were considered as crowded and cramped. In terms of space of mind, the temple was their worthy place for socialization and doing activities such as the Buddhist Lent rituals. For the social space, they were provided with social space as could be seen from having public relation boards with Burmese language in industrial factories, government offices, banks, department stores; and the occurrence of shops selling Burmese food and goods in weekend markets, Burmese tea shops, and betel nut shops which were considered necessary for them.

KEYWORDS: Social space, Burmese migrant workers, Migrant worker community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คลื่นโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการพัดพาและเคลื่อนย้ายทุน สินค้า ความคิด วัฒนธรรมและแรงงานข้ามพรมแดน (Appadurai, 2001) โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จาก ในปัจจุบันมีแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า 2 ล้านคน โดยเป็นแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามากที่สุดมีจำนวน 1,332,337 คน ได้เข้ามาทำงานในทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑลมีจำนวนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามากที่สุด มีจำนวน 335,860 คน รองลงมาเป็นพื้นที่ภาคกลาง โดยมีจำนวนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจำนวน 118,703 คน ภาคเหนือมีแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจำนวน 101,219 คน ในขณะที่ภาคใต้มีจำนวนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจำนวน 89,202 คน (สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว, 2557) ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงภาค การผลิตที่เป็นแหล่งจ้างงานสำคัญของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ได้แก่ อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลและอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่อง ซึ่งถือว่ามีลักษณะเฉพาะ ได้แก่ งานที่สกปรก (Dirty) งานที่อันตราย (Dangerous) และงานที่ยากลำบาก (Difficult) ทำให้อุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลและอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่องมีความต้องการแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจำนวนมาก (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554)

จังหวัดสมุทรสาครที่เป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเลและอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่องในประเทศไทย

โดยมีโรงงานอุตสาหกรรมจำพวกที่ 3 ที่เกี่ยวกับการแปรรูปอาหารทะเลและอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่อง จำนวน 5,442 โรงงาน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสาคร, 2557) โดยมีจำนวนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเข้ามาทำงานเกี่ยวกับการแปรรูปอาหารทะเลและอุตสาหกรรมประมงต่อเนื่องมีจำนวน 166,438 คน (สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร, 2557)

การเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าทำให้เกิดชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครโดยทั่วไปคนส่วนใหญ่มักมองชุมชน แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในภาพลบ โดยเฉพาะการเข้ามาของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่เข้ามาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และการลักลอบเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย มีผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงภายในประเทศ การค้ายาเสพติดหรือการแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรง ได้แก่ โรคเรื้อน โรคเท้าช้าง โรคเอดส์ เป็นต้น (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2548) นอกจากนี้การใช้ชีวิตในการทำงานและการใช้ชีวิตในทางสังคมที่ต้องตกอยู่ในสถานะคนขายขอบในสังคมไทยที่ขาดโอกาสและสิทธิต่างๆ ในการเข้าถึงบริการของภาครัฐ เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาล โอกาสการเรียนรู้ของลูกแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าการถูกจำกัดหรือเอาเปรียบในการทำงาน (กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ, 2543) ซึ่งอาจก่อให้เกิดลักษณะกิจกรรมนอกระบบที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น การจ้างงานเถื่อน การถูกกดขี่ทางเพศ ในขณะเดียวกันแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ายังต้องเผชิญกับการควบคุมจากภาครัฐในการจัดระเบียบแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า (บุษยรัตน์

กาญจนดิษฐ์, 2550) ซึ่งอาจนำไปสู่ช่องทางการแสวงหาผลประโยชน์จากแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าได้

ด้วยสถานะข้อจำกัดของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า การข้ามพรมแดนเข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร ความหวังที่จะหางานทำสร้างรายได้ให้กับครอบครัวเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น กลับต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งในด้านศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิในการเข้าถึงสวัสดิการ การต่อสู้ต่อผู้ต่อรองเชิงอำนาจ ทั้งกับรัฐและทุนเพื่อลดการถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น ท่ามกลางสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ในฐานะคนชายขอบ ทำให้กลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า พยายามลุกขึ้นมา แสดงตัวตนของพวกเขาและเธอ ในลักษณะ การแสดงพื้นที่ทางสังคม เพื่อแสดงออกซึ่งความมีตัวตน อัตลักษณ์ แบบแผนประเพณีของตน และการอ้างคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตนไว้ นอกจากนี้การแสดง ความมีตัวตนของพวกเขาและเธอ ในลักษณะการแสดงพื้นที่ทางสังคมยังเป็นการสานสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าด้วยกันเอง หรือจากการสังเกตและการลงภาคสนาม จะพบว่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร มีภาษาพม่าปรากฏให้เห็นอยู่ โดยทั่วไป ในป้ายประชาสัมพันธ์ของสถานที่ราชการ โรงพยาบาล สถานประกอบการ หอพัก ธนาคาร เป็นต้น

นอกจากนี้แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ยังมีการใช้พื้นที่ของวัดจัดงานบุญประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม หรือกรณีที่แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า เรียกร้องสิทธิในการรักษาพยาบาล เรียกร้องค่าจ้างให้มีความเหมาะสม หรือเท่าเทียมกับคนไทย และยังมีการจัดกิจกรรมกลุ่ม เช่น การเล่นตะกร้อ วันสำคัญทางศาสนา โดยมีการรวมกลุ่มของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจำนวนมากมี นัยของการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่เป็นพื้นที่หรือเวทีของการต่อสู้ต่อรอง การช่วงชิงพื้นที่ทางสังคม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548)

ดังนั้นพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ที่มีลักษณะเป็นชุมชน การทำกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ต้องกระทำภายใต้ข้อจำกัดในพื้นที่ที่ไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเกิดคำถามว่า แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครมีพื้นที่ทางสังคมอย่างไร ทั้งนี้เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเชิงบูรณาการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครในครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ของ Lefebvre ที่ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่เรามองเห็นพื้นที่ทางความคิด (Mental Space) มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่เกิดจากการให้คุณค่า ความหมายและพื้นที่ทางสังคม (Third space) เปรียบเสมือนเป็นเวทีของการต่อสู้ต่อรองและช่วงชิงพื้นที่

ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล จากกลุ่มเป้าหมายเป็นแรงงานข้ามชาติที่มีสัญชาติพม่าที่ได้ขึ้นทะเบียน ถูกต้องตามกฎหมายและอาศัยอยู่ในชุมชนไทย จังหวัดสมุทรสาคร ไม่ต่ำกว่า 5 ปี ทั้งนี้เพราะแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า สามารถสื่อสารภาษาไทยได้และมีความคุ้นเคยกับชุมชนไทยในจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ ประธานกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า หัวหน้ากลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า และแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่ทำงานในสถานประกอบการต่างๆ โดยคำนึงถึงความแตกต่างด้านเพศ ลักษณะงานที่ทำ

ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัย ได้แก่ จังหวัดสมุทรสาคร นอกจากนี้จังหวัดสมุทรสาครยังเป็นจังหวัดนำร่องในการแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

แบบแผนของการวิจัย และผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบกรณีศึกษา ได้แก่

แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ซึ่งมีหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ได้แก่ ปัจเจกบุคคลและกลุ่มทางสังคม ได้แก่ กลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เพื่อให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เพื่อให้เห็นถึงสภาพชุมชน วิถีชีวิต ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกได้แก่ แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่มีการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายและอาศัยอยู่ในชุมชนไทยในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่ต่ำกว่า 5 ปี สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ประกอบด้วย ประธานกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 5 คน หัวหน้ากลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 5 คน และแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่ทำงานในสถานประกอบการต่างๆ จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย แบบเจาะจงในขณะเดียวกันการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัยในการปกป้องสิทธิของผู้ให้ข้อมูล โดยการใช้ชื่อและสถานที่สมมติแทนชื่อจริง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเคารพและใช้ในการศึกษาเท่านั้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนด้วยกัน คือ ขั้นตอนก่อนการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ และขั้นตอนของการเก็บข้อมูลในพื้นที่

1. ขั้นตอนก่อนการเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ขั้นตอนนี้เป็นการเตรียมตัวของผู้วิจัยเองในการค้นคว้า ข้อมูลทุติยภูมิ การติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน
2. ขั้นตอนของการเก็บข้อมูลในพื้นที่ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพ ดังนั้นเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลหลังจากการตรวจสอบข้อมูลแล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกข้อมูลและจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบข้อมูลในหมวดหมู่ เพื่อหา

ความเหมือนและความแตกต่างกันภายในข้อมูลหมวดเดียวกัน และหาสาเหตุของความเหมือนและต่างกันแล้วจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหมวดหมู่ข้อมูล และหาความสัมพันธ์ทั้งระบบ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์เพื่อตอบคำถามในการวิจัย และหาแบบแผน (Patterns) ข้อสรุปที่ได้ค้นพบเป็น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาข้อสรุปเชิงอุปนัย (Inductive Analytic) จากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการพรรณนา

การนำเสนอผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ซึ่งเป็น การบรรยายในการนำเสนอ

ผลการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้อธิบายตามแนวคิดพื้นที่ทางสังคม (Social space) ประกอบด้วย พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางสังคม ผลการศึกษา พบว่า

พื้นที่ทางกายภาพของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

สำหรับพื้นที่ทางกายภาพของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า มีลักษณะเป็นพื้นที่หรือชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ที่เข้ามาทำงานในจังหวัดสมุทรสาครในระยะแรก จะใช้วัดเป็นสถานที่หลบซ่อนตัวจากเจ้าหน้าที่และใช้เป็นสถานที่พักชั่วคราวก่อนที่จะถูกส่งไปยังโรงงานอุตสาหกรรม และสถานประกอบการต่างๆ สำหรับวัดที่ใช้ในการหลบซ่อนตัวจากเจ้าหน้าที่และใช้เป็นสถานที่พักชั่วคราว ได้แก่ วัดรามธรรม (ชื่อสมมติ) เป็นที่พึ่งของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามาโดยตลอด โดยวัดตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสมุทรสาครประมาณ 10 กิโลเมตรลักษณะของวัดในสมัยก่อนทางด้านหน้าวัด ติดกับแม่น้ำท่าจีน ส่วนทางด้านหลัง ก็จะเป็นป่ารกแรงงานสัญชาติพม่า จะเข้าไปซ่อนตัวหรือหลบอยู่ในนั้น พระจะเอาข้าวเอาน้ำไปให้กิน เพราะสงสาร ทำให้มีการเข้ามาแอบซ่อนตัวอยู่เรื่อยๆ และเป็น ที่กล่าวถึงของแรงงานสัญชาติพม่าซึ่งจะบอกต่อๆ กันไป

สำหรับชุมชนใหญ่ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ในจังหวัดสมุทรสาครนั้น ได้แก่ ชุมชนชัยนิเวศ (ชื่อสมมติ) โดยมีแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าอาศัยอยู่ประมาณ 30,000 คนชุมชนตลาดเก่า (ชื่อสมมติ) มีแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

อาศัยอยู่ประมาณ 20,000 คน ชุมชนไทยยู (ชื่อสมมติ) มีแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าอาศัยอยู่ประมาณ 35,000 คน

จากการสัมภาษณ์แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า พบว่าการพักอาศัยของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านั้น ส่วนใหญ่จะพักอาศัยอยู่ร่วมกันห้องละ 4-5 คน หรือบางห้องจะอยู่ร่วมกัน 10-12 คน โดยอัตราค่าเช่านั้นจะมีอยู่หลายราคา เช่น 1,200-2,500 บาทต่อเดือน โดยชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจะพักอาศัยอยู่ร่วมกันและปะปนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเชื้อชาติมอญพม่า กะเหรี่ยง ทะวาย เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันแรงงานข้ามชาติชาวพม่าส่วนใหญ่จะทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากกิจการประมง ได้แก่ ลูกเรือประมง ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารทะเล รับจ้างแกะกุ้ง การคัดแยกปลา เป็นต้น

นอกจากนี้จากการสังเกตชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่เกิดขึ้นในจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจะปรากฏอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สามารถพบเห็นได้ กล่าวคือลักษณะภายในห้องพักจะต้องมีหิ้งพระไว้ประจำทุกห้องและถือเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าโดยจะมีการบูชาด้วยดอกไม้สดเป็นประจำทุกวัน และยังมีการประดับไฟเพื่อความสวยงาม

ในขณะที่เดียวกันสิ่งที่เป็นที่นิยมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ได้แก่ โทรทัศน์และเครื่องเสียง โดยเฉพาะเครื่องเสียงนั้นจะเป็นที่นิยมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า โดยเกือบทุกห้องจะมีเครื่องเสียงและในบางครั้งจะมีการเปิดประชันกัน ทั้งนี้แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า มักนิยมซื้อแผ่นซีดีและศิลปินที่นิยมได้ทั่วไปตามตลาดนัดใกล้ชุมชนที่พัก

สำหรับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าจากการสนทนากลุ่ม พบว่า วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านั้นจะนิยมจับจ่ายซื้อหาข้าวของใกล้กับชุมชนที่พักอาศัยโดยเฉพาะ "ตลาดนัด" จะเป็นที่นิยมเพราะมีข้าวของราคาถูก แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าส่วนใหญ่นิยมประกอบอาหารรับประทานเอง ไม่นิยมซื้ออาหารสำเร็จรูป โดยจะซื้อวัตถุดิบมาประกอบอาหาร ได้แก่ พืช ผัก หมู เป็ด ไก่ และอาหารทะเลต่างๆ โดยสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ ร้านขายอาหารแห้ง โดยจะมีกลุ่มพ่อค้าคนกลางเป็นผู้นำเข้าจากจังหวัดต่าง ๆ เช่น ตาก กาญจนบุรี ระนอง เป็นต้น โดยจะมีศูนย์กลางอยู่บริเวณชุมชนตลาดเก่า

และชุมชนตลาดนัดชัยนิเวศ นอกจากนี้ยังมีร้านขายของชำเล็กๆ กระจายอยู่ตามที่ชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าพักอาศัย ในขณะที่เดียวกันยังสามารถพบเห็นข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น แป้งพม่าหรือทานาคา และภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซีดีเพลง ร้านขายดอกไม้สด เพื่อบูชาพระและกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัน

พื้นที่ทางความคิดของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

พื้นที่ทางความคิด มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่า ความหมาย ผลการศึกษาพื้นที่ทางความคิดของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า พบว่า วัด เป็นพื้นที่ที่มีการทำกิจกรรมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ดังจะเห็นได้จากการใช้วัดเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การจัดกิจกรรมวันชาติ การใช้เป็นสถานที่พักผ่อน การรักษาโรค การดูดวงหรือทำนายดวงชะตา โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนาจะมีกลุ่มแรงงานข้ามชาติพม่าเข้ามาทำกิจกรรมจำนวนมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะใกล้กับสถานที่พักอาศัย การเดินทางที่สะดวก และไม่เสี่ยงต่อการถูกเจ้าหน้าที่จับกุม นอกจากนี้แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม้ามักนิยมกราบไหว้เจดีย์และการสร้างเจดีย์ควบคู่ไปกับการทำกิจกรรมทางสังคม เช่น เจดีย์กาญจนภิเษก ในวัดแห่งหนึ่ง มีการระดมทุนสร้างและบูรณะซากเจดีย์เก่าและสร้างขึ้นใหม่โดยกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ต่อมาวัดดังกล่าวเปรียบเสมือนพื้นที่ที่มีความหมาย และคุณค่าของกลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวพม่า และมักนิยมมาทำบุญและจัดกิจกรรมภายในวัดและการกราบไหว้เจดีย์เป็นประจำ

พื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า

พื้นที่ทางสังคม มีลักษณะที่เกิดจาก พื้นที่ทางกายภาพที่เรามองเห็นและนำไปสู่การสร้างพื้นที่ทางความคิด เป็นสิ่งที่เกิดจากให้คุณค่า ความหมาย และนำไปสู่พื้นที่ทางสังคม ผลการศึกษา พบว่า นอกจากวัดเป็นสถานที่ใช้ทำกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า พื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าที่ใช้เป็นการรวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ร้านขายหมากเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า โดยคนขายหมากจะรับวัตถุดิบมาจากชายแดนจังหวัดตาก กาญจนบุรี โดยหมากจะมีส่วนผสมหลักๆ คือ พลุ หมาก และปูนขาว นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอย่างอื่น เช่น ยาสูบ น้ำหวาน และเครื่องเทศต่างๆ โดยคนขายจะปรุงตาม

ความต้องการของลูกค้า และจะห่อพอดี้คำ ขายคำละ 1 บาท ถ้าซื้อ 5 คำจะขาย 3 บาท นอกจากนี้ ร้านน้ำชา จะใช้เป็นการรวมกลุ่มพูดคุย ข้อมูลข่าวสาร โดยในร้านน้ำชาจะมีหนังสือพิมพ์มา เพื่อให้แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าได้ติดตามข้อมูลข่าวที่เกิดขึ้นในประเทศของตนขณะเดียวกันพื้นที่ในจังหวัดสมุทรสาครสามารถพบเห็นภาษาพม่าได้ทั่วไป ได้แก่ ป้ายประชาสัมพันธ์ในโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานราชการ ธนาคาร ห้างสรรพสินค้า ตลาดและร้านค้า เป็นต้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร โดยการแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ที่มีลักษณะเป็นชุมชนอยู่ในจังหวัดสมุทรสาครจำนวน 31 ชุมชน กระจายตัวอยู่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสมุทรสาคร ได้แก่ อำเภอบ้านแพ้ว มีชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 6 ชุมชน อำเภอกระทุ่มแบน มีชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 4 ชุมชน และอำเภอเมืองสมุทรสาคร มีชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า จำนวน 21 ชุมชน (สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร, 2557)

การเกิดขึ้นของชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร ได้สะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะของชุมชน และพื้นที่ทางสังคมในพื้นที่ใหม่ที่มีความสัมพันธ์และได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ สังคม และแบบแผนในการดำรงชีวิตในพื้นที่ที่เข้าไปอยู่อาศัยที่ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพากันของการย้ายถิ่นข้ามแดน (Gupta and Ferguson, 1997) ในขณะเดียวกันได้พยายามแสดงความมีตัวตนในพื้นที่ใหม่ที่มิได้มีลักษณะเป็นพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิตประจำวัน การทำกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่ม การแสดงออกทางอัตลักษณ์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่พื้นที่ทางสังคม สะท้อนได้จากการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคม การมีพื้นที่ในการต่อรองเชิงอำนาจกับชุมชนไทยในสมุทรสาคร ที่ผ่านการผลิตซ้ำทางสังคม จนกลายเป็นขอบเขตหรือพื้นที่สัญลักษณ์ของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า สอดคล้องกับการศึกษาแรงงานข้ามชาติลาวที่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ที่มีการทำ

กิจกรรมทางสังคม การรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตน ในลักษณะพื้นที่ทางสังคมในพื้นที่แห่งใหม่ (ชูศักดิ์ สุทธิสา, 2556) และสอดคล้องกับการศึกษาของ รัตนา ไตสกุล, 2552 ที่ได้แสดงให้เห็นถึง ชาวลาวลี้ภัยในสหรัฐอเมริกา ที่แสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคมของผู้ลี้ภัยชาวลาวยในสหรัฐอเมริกา เช่น การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางสังคม การดำรงคุณค่าทางประเพณีและวัฒนธรรม การปรับตัวในพื้นที่ใหม่ที่เข้าไปอาศัย (รัตนา ไตสกุล, 2552) และสอดคล้องกับการศึกษาของ Scheller and Faist, 2010 ที่แสดงให้เห็นว่า การย้ายถิ่นของแรงงานข้ามชาติก่อให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในสถานที่ทำงาน เพื่อรักษาความสัมพันธ์ของกลุ่มตนในพื้นที่แห่งใหม่ (Scheller and Faist, 2010)

การศึกษาในครั้งนี้ได้สนับสนุนแนวคิดพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ของ Lefebvre ที่ได้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ทางสังคมเป็นที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการผลิตทางสังคม (social production) และการผลิตซ้ำหรือการสืบทอดทางสังคม (social reproduction) โดยผ่านกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคม ได้แก่ การสร้างขอบเขตของสถานที่ (place) เช่น วัดหรือสัญลักษณ์ต่างๆ ในพื้นที่ เป็นต้น การสร้างความหมายของพื้นที่ (spatial code) เช่น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ที่มีคุณค่า โดยพื้นที่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ทางการผลิตที่มาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม การใช้เวลาและการใช้สถานที่ในชีวิตประจำวันของผู้คน ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ของคนที่มาใช้พื้นที่ (Lefebvre, 1991) และสอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549 ที่ได้กล่าวถึงพื้นที่ทางสังคมว่าเปรียบเสมือนเป็นเวทีของการต่อสู้ ต่อรองและช่วงชิง ในกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2549)

สรุปผลการวิจัย

บทความนี้เป็นการศึกษาพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร โดยเป็นจังหวัดนำร่องในการแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าในประเทศไทย โดยมีชุมชนแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าเกิดขึ้น 31 ชุมชน สำหรับชุมชนของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่านั้นจะมีการพักอาศัยตามหอพัก บ้านเช่า จะมีสภาพค่อนข้างแออัด มีการดัดแปลงอาคารเพื่อทำเป็นห้องเช่า ทำให้เกิดปัญหาในด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้แรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่ามีการ รวมกลุ่ม ในการทำกิจกรรม โดยเฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา จะมีแรงงาน ข้ามชาติสัญชาติพม่ามาทำกิจกรรมจำนวนมากพื้นที่ที่มีคุณค่า ความหมาย โดยเฉพาะการทำบุญและการไหว้เจดีย์เป็นสิ่งจำเป็น สำหรับแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าดังจะเห็นได้จากแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 การทำบุญและไหว้เจดีย์ของแรงงานข้ามชาติ สัญชาติพม่า

สำหรับพื้นที่ทางสังคมแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ในจังหวัดสมุทรสาคร วัดเป็นสถานที่สำคัญในการรวมกลุ่มทำ กิจกรรมทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า ดังจะเห็นได้จากแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 การทำกิจกรรมทางสังคมของแรงงานข้ามชาติ สัญชาติพม่า

นอกจากนี้ ตลาดนัด ร้านน้ำชา ร้านขายหมาก จะเป็น ที่นิยมของกลุ่มแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า เพราะมีข้าวของ ราคาถูก การพบปะพูดคุย การรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

ในขณะเดียวกันยังสามารถพบเห็นข้าวของเครื่องใช้ ต่างๆ เช่น แป้งพม่าหรือทานาคาและภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซีดีเพลง ร้านขายดอกไม้สด เพื่อบูชาพระและกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำวัน โดยพื้นที่ทางสังคมของแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองและช่วงชิงพื้นที่ ในการปรับเปลี่ยน ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่าและชุมชนใน จังหวัดสมุทรสาคร

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษา จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. 2548. **คนต่างด้าวในประเทศไทยคือ ใครบ้าง? มีจำนวนเท่าไร? ระบบฐานข้อมูล แบบไหนคือคำตอบ?**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ. 2543. **เพศอนามัยเจริญพันธุ์และ ความรุนแรง:ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานอพยพ จากประเทศพม่า**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชูพักตร์ สุทธิสา. 2556. **แรงงานข้ามชาติลาวภาคอุตสาหกรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุษยรัตน์ กาญจนดิษฐ์. 2550. **วิถีชีวิตของแรงงานข้ามชาติจาก ประเทศพม่ากรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- รัตนา โตสกุล. 2552. **วัฒนธรรมข้ามแดน เอื้อนเคยอยู่อยู่เคยนอน ต้องจรอ้าลาชาวลาวลี้ภัยในสหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2554. **ผลกระทบ การจ้างแรงงานข้ามชาติของไทยภายใต้ยุคการพิสูจน์ สัญชาติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา ประเทศไทย.

สำนักงานจัดหางานจังหวัดสมุทรสาคร. 2557. **ชุมชนแรงงานข้ามชาติชาวพม่าในสมุทรสาคร**. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.

สำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าว. 2557. **แรงงานต่างด้าว สัญชาติพม่าที่ทำงานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสาคร. 2557. **สถิติจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรสาคร**. กรุงเทพฯ: กระทรวงอุตสาหกรรม.

อนันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกับดักของความคิดแบบคู่ตรงข้าม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

_____. 2549. **วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

Appadurai, A. 2001. **Globalization**. Durham: University Press University Press.

Gupta, A. and Ferguson, J. 1997. **Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology**. Durham: Duke University.

Lefebvre, H. 1991. **The Production of Space**. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford & Cambridge: Blakwell.

Scheller, N. G. and Faist, T. 2010. **Migration, Development and Transnationalization, A Critical Stance**. Oxford: Berghabn Book.

>> **อนุรักษ์ สิงห์ชัย**

จบการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาสังคมวิทยาการพัฒนาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีเครื่องจักรกลเกษตร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ปัจจุบันกำลังศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และรับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

>> **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ จำรัสพันธ์**

จบการศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตร Ph.D. (Rural Sociology) จาก Iowa State University ประเทศสหรัฐอเมริกา ระดับปริญญาโท หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และระดับปริญญาตรี หลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต (การเมืองและการปกครอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

>> **รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข**

จบการศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตร Ph.D. (Sociology) จาก Kansas State University ประเทศสหรัฐอเมริกา ระดับปริญญาโท หลักสูตร M.S. (Rural Sociology) จาก Iowa State University ประเทศสหรัฐอเมริกา และสังคมศาสตร์บัณฑิต (สังคมวิทยา) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และระดับปริญญาตรี หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิต (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น